

¹Erdal ADAY, ²Dina ABDYGALIYEVA

¹Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Kütahya, Türkiye (erdal.aday@dpu.edu.tr)
<https://orcid.org/0000-0002-0287-2991>

²Yüksek Lisans, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye (dina.2000.06@mail.ru)
<https://orcid.org/0000-0003-3940-8276>

**KAZAK HALK İNANCINDA ATALAR KÜLTÜ, CİN, ŞEYTAN VE
MELEK (Mangıstav Eyaleti Örneği)***

Öz: Halk inançları, insanın var olduğu andan itibaren ortaya koyduğu ve milli kültürün şekillenmesini sağlayan toplumsal kabullerdir. Kazak halkının manevi mirasında eski çağlardan beri ulusal kimlikle iç içe yaşayan konargöçer hayata göre şekillenen Şamanizm inancından beslenen halk inançlarının günlük hayatta özel bir yeri vardır. Kazak halk inançları ve ritüelleri, başta hayatın geçiş dönemleri olmak üzere hayatın her aşamasında, varlığını hissettirir. Kazak halkı, bu halk inançlarının eğitici işlevini nesil terbiyesinde çok etkili bir şekilde kullanmışlardır. Bu makalede gelenek ve görenekleri bozulmayan Kazakistan'ın güneybatısında, Hazar denizinin kıyısında yer alan Mangıstav eyaletindeki halk inançları atalar kültü, demonik varlıklarla ilgili tasavvurlar başta olmak üzere cin, melek gibi varlıklar etrafında ortaya konulan inanç yapıları yorumlanmaktadır. Toplumun önderleri olarak kabul edilen şahsiyetlerin öldükten sonra da toplumu koruduğuna inanılır. Bu inançların temelinde olağanüstü varlıklara karşı duyulan hürmet ve onlardan korunma amacı yatmaktadır. Bu çalışmada, Mangıstav eyaleti özelinde yaşatılan halk inançları, literatür taraması ve saha çalışmasında görüşme tekniğiyle toplanmış ve incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Türk kültür atlasının ortaya çıkartılmasına katkı vermek, Kazak halk inançlarıyla Anadolu Türklüğü arasında yapılacak karşılaştırma çalışmalarına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Halk İnançları, Ruh, Cin, Şeytan, Melek

*Geliş Tarihi: 30 Temmuz 2023 – Kabul Tarihi: 27 Ekim 2023

Date of Arrival: 30 July 2023 – Date of Acceptance: 27 October 2023

Келген күні: 30 шілде 2023 ж. – Қабылданған күні: 27 қазан 2023 ж.

Поступило в редакцию: 30 июля 2023 г. – Принято в номер: 27 октября 2023 г.

DOI: 10.59358/ayt.1334660

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

¹Erdal ADAY, ²Dina ABDYGALIYEVA

Assoc. Dr., Dumlupınar University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Kütahya, Turkey (erdal.aday@dpu.edu.tr)
<https://orcid.org/0000-0002-0287-2991>

²Graduate Student, Dumlupınar University, Kutahya, Turkey
(dina.2000.06@mail.ru)
<https://orcid.org/0000-0003-3940-8276>

ANCESTRAL CULT, JINN, DEVİL AND ANGEL IN KAZAKH FOLK BELIEFS (Example of Mangystau province)

Abstract: Folk beliefs are the social assumptions that people have put in place from the moment of their existence and that enable the shaping of national culture. In the spiritual heritage of the Kazakh people, folk beliefs fed by the belief in Shamanism, which has been shaped according to the nomadic life that has been intertwined with the national identity since ancient times, have a special place in daily life. Kazakh folk beliefs and rituals make their presence felt at every stage of life, especially in the transitional periods of life. The Kazakh people have used the educational function of these folk beliefs very effectively in the upbringing of the generation. In this article, the folk beliefs in the Mangystav province, located on the shores of the Caspian Sea in the southwest of Kazakhstan, whose traditions and customs are intact, are interpreted around the cult of ancestors, demonic beings, especially the belief structures put forward around beings such as jinn and angels. It is believed that the personalities accepted as the leaders of the society protect the society even after death. The basis of these beliefs is the reverence for extraordinary beings and the purpose of protection from them. In this study, the folk beliefs kept alive in the province of Mangystav were collected and analysed through literature review and interview technique in fieldwork. In addition, it has been tried to contribute to the Turkish cultural atlas and to contribute to the comparison studies to be carried out between Kazakh folk beliefs and Anatolian Turkishness.

Keywords: Folk Beliefs, Soul, Jinn, Devil, Angel

Giriş

Türklerin ilk ana yurdu kabul edilen Orta Asya'nın tam kalbinde sekiz bin yıllık tarihi olan Kazakistan Cumhuriyeti yer almaktadır. Yüz otuzdan fazla ulusa ev sahipliği yapan Kazakistan, Türk Dünyası için önemli devletlerden biridir. Orta Asya'nın en geniş topraklarına sahip Kazak halkı göçebelikten yerleşik hayata geçişten sonra da ulusal değerlerini kaybetmemiştir. Gelenek ve göreneklerini, örf-âdetlerini bugüne kadar sürdüren Kazakistan'ın 17 eyaletinden biri olan Mangystav, batı

Kazakistan'ın güneybatısında Hazar denizinin kıyısında yerleşen, toplamda 2 il ve 5 ilçeden oluşan yerleşim yeridir. Abiş Kekibayev'in (1997) "Mangıstav Ansiklopedisi'nde" belirtildiği üzere "Mın kıstav" kilometrelerce yolların, binlerce tepe ve uçurumların bulunduğu yer anlamındadır (s. 6). Kazak Türkçesinde "mın", bin; "kıstav", kış boyunca bir yere yerleşmek, kışı geçirilen yer veya çobanların kışın hayvanlarını sakladığı ahır (ed. Malbakov & Ongarbayeva & Üderbaev vd., 2011, ss. 629-630) anlamlarını taşımaktadır. "Mın kıstav" zamanla söylene söylene "Mangıstav" olarak değişmiştir. Aynı zamanda "Mangıstav" kavramı Kazak Türkçesinde "man" ve "mangısta", yavaşça hareket etmek (ed. Vali & Kurmanbayulı & Malbakov vd., 2013, s. 901) veya "mangıs tav", dağa doğru yavaş yavaş gitmek, yürümek (Mankeeva & Bizakov & Jünisbek vd., 2011, s. 66) anlamlarına da gelmektedir. Nüfusunun çoğunluğu Kazaklar olduğundan gelenek-görenek ve inançlarına bağlıdırlar. Mangıstav eyaletinde yaşayan Kazak Türkleri, halk inançlarını, atalarının kendilerine bıraktığı en büyük hazinesi olarak kabul etmektedirler. Günlük yaşamla iç içe geçen bu inanç yumağı hayatın her aşamasında yer almaktadır. "Halk aytsa, kalıp aytpaydı" (Halk söylerse boşuna demez) atasözünde görüldüğü gibi halk tarafından icra edilmiş olan bu inançların göz ardı edilmesi, dikkate alınmaması toplum tarafından hoş karşılanmaz.

Pertev Naili Boratav (1969) "100 Soruda Türk Folkloru" adlı eserinde "Halk bilimini şöyle tanımlar: Bir ülkenin bölgelerini ya da bunların içindeki küçük toplum birliklerini, onların, dil, din, mezhep ayrımlarını, üretim ve tüketim özelliklerinden gelme farklı töreleri, törenleri inceler (s11). Seyit Kaskabasov "Oyöris" adlı çalışmasında folkloru şöyle tanımlar; Folklor, eski dünya görüşü, eski bir kültür ve miras, yaşamın bir parçası ve sözlü geleneklerdir (2009, s. 9). Türklerin eski inançları, İslam dini halk inanç sistemlerini oldukça etkilemiştir. Halk inançlarının kapsamı doğaüstü, ruhsal ve büyüsel olarak daraltıldığı durumlarda bile oldukça geniş bir tür kategorisine sahiptir (Mullen, 2000, s. 119; akt. Eren, 2013, s. 859).

Makalede de Batı Kazakistan'da yer alan Mangıstav eyaletinde yaşayan Kazak Türklerinin halk inançlarını, onun içinde atalar ruhu (evliyalılar), cin, şeytan melek gibi doğaüstü varlıklar ile ilgili halk inançları ve uygulanan ritüeller incelenmiştir. Yapılan alan araştırmasında yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Görüşme esnasında icra ve anlatım doğrultusunda gözlem yöntemi de kullanılmıştır. Araştırma konumuz olan halk inançları ile ilgili Kazakça ve Türkçe kaynaklardan ve Metin Ekici (2004) "Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri" kitabından yararlanılmıştır.

1. Atalar Kültü İle İlgili Halk İnançları

Kazak Türkleri bu fani dünyadan öbür dünyaya giden atalarının ruhlarını razı etmeyi, ruhlarına Kuran'ı Kerim okumayı, kurban kesmeyi göz ardı etmemişlerdir. Ruh kelimesinin Kazakça karşılığı “aruvak” kelimesidir. Aruvak, ruhun bedenden ayrı yaşayacağına dair eski inanışa göre, yaşayan insanlara koruyucu olan ölü bir kişinin ruhudur (ed. Januzak & Omarbekov & Jünisbek vd., 2011, s. 663). Sözlük anlamı “ölen kişinin ruhu” anlamına gelse de “aruvak” kavramı, Kazakçada birden fazla anlam taşımaktadır. Mangıstav eyaletinde dünyaya gelen, Kazak mitolojisi ve Mangıstav folkloru çalışan Serik Kondıbay “aruvak” kavramına dört türlü açıklama getirmektedir. Birincisi, âşık edebiyatındaki “rüya motifi, bade içme” motifinde olduğu gibi evliyalara, baksılara, kamlara, sınıkçılara vb. kişilere aruvak adındaki tılsımın, özel kabiliyetlerin verilmesidir. İkincisi, Kazak demonolojisindeki cin, peri gibi karakterlerden biridir. Üçüncüsü, en basit haliyle ölen kişinin canının (ruhunun) öbür dünyaya geçtikten sonraki adı veya yaşam formudur. Dördüncüsü ise “Ata-Babalar kültü” doğrultusunda ortaya çıkan ölen ataların ruhudur. Burada bahsetmek istediğimiz aruvak kavramını açıklayan tanım dördüncüsüdür. Ata-Baba kültü, göçebelerin dünya ile ilgili görüşü ve inançlarının temelini oluşturur. İnsanlar, ata-baba aruvaklarının (ruhlarının) koruyuculuğuna inanmışlar, onların mezarlarını kutsal kabul etmişler (Kondıbay, 2010, s. 431). Araştırmacının yaptığı açıklamadan görüldüğü üzere sadece Kazak Türkleri için değil bütün Türk boylarında atalar kültü inancı bulunmaktadır. Kazak Türkleri, üç cüze ayrılır ve bu cüzler de kendi içinde ruvlara yani kabilelere, kabileler de kendi içinde farklı kollara ayrılmaktadır. Böylece ortaya “Yedi Ata” kavramı çıkar. Kazaklarda, her fert kendi ulusunun değerlerini korumak için öncelikle kendisinin kim olduğunu öğrenmiş, kendi halkına, doğup büyüdüğü ortama, kendinden önceki büyüklerinin buldukları katkıları, yaptıkları faaliyetleri, gösterdikleri kahramanlıkları örnek alarak nesilden nesile aktarmıştır (Kozgambayeva & Yegizbaeva & Uruzbayeva, 2021, s. 47). Mangıstav eyaletinde çoğunlukla Aday denen kabileye mensup kişiler, mekân tutukları yer için her sene baharın gelişiyile birlikte Nevruz bayramı yaklaşınca Otpan Dağı'nda ateş yakarlar, Aday Ata'nın ruhu için Kur'an hatmi yapıp kurban keserler. Bu atanın ruhu, bu dünyada yaşayan torunlarını korusun, onlara razı olsun diye yapılmaktadır. Bu sadece ruv ataları için değil diğer aile üyeleri için de geçerlidir. Eğer herhangi bir ailede erkek veya kadın vefat ederse onun ruhu şad olsun diye akrabaları dualarını eksik etmezler. Kazaklarda “Öli razı bolmay tiri bayımas” Ölü razı olmadan diri zengin olmaz atasözünde görüldüğü gibi ataların veya yakın akrabaların aruvağı razı olmadan bu dünyada yaşayanların iyi bir hayat yaşayamayacağına inanılır

(KK1, KK4, KK9, KK11, KK15). Kazak Edebi Tili Sözlüğünde (2011, ss.664-665) “arvak jar bolsun, arvaktı avızga aldı, arvaktı rıza boldu, aruvak koldasın, ata-baba aruvağı” şeklinde söz gruplarının olması ata ruhlarına gösterilen manevi saygının işaretidir. Mangıstav eyaletinde ölen kişileri anma ve ruhuna Kuran okutmak için kurban kesilir, sofralar hazırlanır. Yakın akrabalarla birlikte molla (hoca) çağırılarak ölen kişinin ruhuna Kur’an okutulur ve sadaka verilir. Bundan başka perşembe ve cuma günleri ölümlerin ruhuna diye “iyis” yani “jeti şelpək”, “yeti nan” (yedi ekmek), “may nan” (yağ ekmek) olarak adlandırılan hamurdan yapılarak kızgın yağda pişirilen yedi tane yuvarlak ekmek yapılır. Bu yedi ekmek pişirildikten sonra o ailede daha önce vefat eden kişilerin isimleri söylenerek ruhuna “Fatiha” okunur ve dua edilir. Pişirilen bu yedi ekmeğin komşulara dağıtılması gerekir. Ne kadar çok kişi bu ekmekten yerse ölen kişiye o kadar sevap yazılacağına inanılır (KK2, KK4, KK8, KK11). Mangıstav eyaletinde eğer ölen kişilerin ruhuna Kuran okutulması unutulursa hayatlarının olumsuz yönde şekilleneceğine inanılır (KK2, KK6, KK8). Eski Türk inanç sisteminde yer alan atalar kültürünün doğurduğu inanç yapılarından birisi türbe ve yatırıla ilgili inançlardır. Türk Dünyasının hemen hemen her bölgesinde türbe ve yatırı olmayan bir köy bile yoktur. Mangıstav eyaleti de birçok evliyanın mezarının bulunduğu önemli kültür merkezlerindedir.

1.1. Mangıstav’ın 362 Evliyası

Kazak kültüründe olağanüstü özellikler gösteren keramet sahibi, hastalıklara şifa olan özel mistik ve gizemli nitelikler taşıyan kişilere "evliya" denilmektedir. Tasavvufi manada, *ermiş, iyi yetişmiş, nefsinin terbiye etmiş, Allah dostu, gönül eri, darda kalmışın, bunalmışın yardımcısı, hak dostu, olacakları önceden bilen ilim sahibi, hastalara şifa dağıtan, yolda kalmışları koruyan keramet sahibi, Allah'a daha yakın olan kimse, vasıl olan, kâmil insan*” olarak tanımlanmıştır (Sezgin, 1998, s. 457). Kazak atışma geleneğinin büyük akınlarından biri olan Mels Kosımbayev, Mangıstav eyaletinde üç yüz atmış iki evliyanın var olduğu inancını şiirinde şu şekilde dile getirmiştir:

...Kara jer de tisin mağan kayrasın,
Kaskığanda iyilmeydi ay-basım.
Ürip-ürrip, kalamın ba it bolup,

Üş jüz alpıs eki äuliye, kaydasın?!

...Kara yer de bana diş bilesin,
Çekinmezken eğilmez ay-başım.
Havlaya havlaya köpek miyim olup
kalıp

Üç yüz altmış iki evliya, neredesin?!

(Kosbarmak, 2015, s. 13)

Mangıstav halkı, sayıları kesin olarak bilinmese de bu inanç merkezlerinin binlerce evliyaya yurt olduğuna ve bu toprakların kutsal olduğuna

inanmaktadır (Shadkam & Siltanbek, 2022, s. 3). Mangıstav'da bulunan ziyaret yerlerinden Şopan Ata, Beket Ata, Karaman Ata, Şakpak Ata, Koşkar Ata, Sisem Ata, Esen Ata, Sultanepe, vs. en çok gidilen ziyaret mekânlarıdır. Ziyaretçiler Beket Ata, Şopan Ata, Karaman Ata türbelerinde evliyalar tarafından yapıldığına inanılan yer altı mescidlerini ziyaret etmektedirler. Dinî anlam ve değer taşıyan mekânlar, halk tarafından sık sık ziyaret edilmektedir. Son yıllarda bu merkezlerden bazıları bölge yönetimi bazıları da Kazakistan Devleti tarafından onarıp koruma altına alınmıştır (a.g.e., s. 3). Bu bölgede bulunan evliya türbeleri sadece yerli halk değil başka bölgelerden ve yurt dışından gelen misafirler tarafından da ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler birbirinden bağımsız amaçlarla kimisi tarihi-mimari yapısını merak ederek, kimisi ata ruhlarına dua etmek için, kimisi de dileklerinin kabul olmasını isteyerek kutsalın tezahür ettiği bu mekânlara gitmektedirler. Halk evliya türbelerine gidip kurban keser, sadaka verir ve dua ederek bir gecesini orada geçirir. Özellikle çocuk sahibi olmak isteyenler ve hastalıklarına deva arayanlar kişiler tarafından ziyaretler gerçekleştirilmektedir.

Mangıstav eyaleti sınırlarında en çok ziyaret edilen yer Bekat Ata türbesidir. Beket Ata Mırzagaliulu (yaklaşık 1750-1813 yy.), Kazak batırı (kahraman), kolbaşı, aydın, filozof ve mimardır (Anonim, 1997, s. 232). Türk Dünyasında tasavvufi şahsiyetiyle tanınan büyük bir mutasavvıftır. Harezm'de Pakırcan hacıdan eğitim almıştır. Mimari kabiliyetinin olduğu da bilinen Beket Ata, Mangıstav, Atırav ve Üstürt bölgelerinde medrese ve yer altı mescidleri inşa etmiştir. Buralarda çocuklara dinî eğitim vermiş, İslam'ın ibadet ve itikatla ilgili unsurlarını halka öğretmeye çalışmıştır. "Medine'de Muhammed, Türkistan'da Hoca Ahmet, Mangıstav'da Er Beket" sözü onun manevi büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Beket Ata'nın zorda kalanlara yardım ettiğine, kalp gözünün açık olduğuna ve yardım sever biri olduğuna inanılır (Kultanulu, 1994, s. 14).

Bölgede kutsal mekânların belirli bir ziyaret adabı vardır. Önceden hazırlık yaparak sabahın erken saatinde yola çıkmak ve belli bir saat diliminde ziyaret etmek bu uygulamalardan bazılarıdır. Ziyaretçilerin, yerine getirmeleri gereken ilk kural salih bir amalle burada bulunan kişinin manevi büyüklüğünün kabulüdür. Temiz kalpli olmayanları, Beket Ata'nın kabul etmeyeceğine inanılır. Halk arasındaki anlatılan bu memoraatların biri şu şekildedir: Sıradan bir ziyaretçi olan iki kadın erkenden yola çıkar ve bu iki kadın birbiriyle yol boyunca tartışma yaşarlar. Yolda araba arıza yapar ve Ata'ya varmadan geri dönmek mecburiyetinde kalırlar (KK5, KK6, KK7, KK8, KK9, KK12). Dikkat edilmesi gereken başka ziyaret adabı ise önce abdest almak, gidilen yere uygun kılık kıyafet giymektir. Bunun için ziyarete

KAZAK HALK İNANCINDA ATALAR KÜLTÜ, CİN, ŞEYTan VE MELEK (MANGİSTAV EYALETİ ÖRNEĞİ)

gelen bayanların başlarını örtmesi ve erkeklerin takke giymeleri en çok görülen uygulamalardandır (Sakhi & Selçuk, 2023, 209). Beket Ata yer altı meşidinde 4 oda bulunmaktadır. Bir odasında Beket Ata'nın mezarı, ikinci odada da Ata'nın kızının mezarı bulunmaktadır. Kalan odalar ise kadınların ve erkeklerin namaz kılabileceği odalardır. Çocuk sahibi olmak isteyenler, hastalıklarına şifa arayanlar ve her türlü istekleri bulunanlar buraya gelip dua ederler. Kazak Halk edebiyatı ürünlerinde de insanların evliyalardan isteklerde bulunmasıyla ilgili şu dizler söylenmiştir:

...Mangıstav men Karaoyı,
Äüliye bar oyi.
Üş jüz seksen äüliye,
Koydai bolıp künirengen,
Ulsızdarga ul bergen,
Kızsızlara kız bergen,
Jansızdarga jan bergen.
Äüliyege barayın,
Moynıma burşak salayın.
Körer me eken köz jasın,
Barıp bala surayın

...Mangıstav ve Karaoyı,
Evliyada tüm aklı.
Üç yüz seksen evliya,
Koyun gibi sızlayan,
Oğulsuzlara oğul veren,
Kızsızlara kız veren,
Cansızlara can veren.
Evliyaya gideyim
Boynuma ilmik geçireyim.
Görür mü ki göz yaşımı
Gidip çocuk sorayım.

(Bopayulı & Kerimbay & Tölegen vd., 2017, s. 216).

Halk arasındaki bir diğer inanç da ziyaret eden kişinin gönlünde şüphe olmaması, dileğinin gerçek olacağına inanması gerekmektedir. Beket Ata yatırına gelip çocuk isteyen çiftlerin sonradan dileklerinin, dualarının kabul olması halinde ata ruhuna olan razılığın, hürmetin göstergesi adına tekrardan gidilerek kurban kesilip, sadaka verilir. Beket Ata'yı ziyaret edenler onun manevi hocası olduğu söylenen Şopan Ata türbesine da uğrarlar. Kazak Türkleri arasında kutsal sayılan kişilerin veya evliyaların yatırlarını ziyaret edenlerin arasında çeşitli dileklerinin veya isteklerinin gerçekleşeceğine inanılarak bez ya da çaputlara para koyup onu yatırın uygun bir yerine, ağaca bağlayanlar vardır. Mangıstav halkı arasında buna "aktık baylaw" denmektedir. Bu ritüeli sergileyen kişinin abdestli olması şarttır. Paranın çok veya az olması önemli değil sadece niyet önemlidir. Bağlanan çaputları görenler ise "Dileğin kabul olsun!" diye dua ettikten sonra bu çaputların içindeki paraları alma hakları vardır. Türbe ziyareti gerçekleştiren kişiler, istek ve ihtiyaçlara cevap verebilecek tek varlığın Allah olduğu bilincindedirler. Halk arasında kutsal sayılan yerlerin ve evliya yatırlarının ziyaret edilmesi şirke yol açacak İslam'ın kabul etmediği bazı davranışlara sebep olduğu için bazıları tarafından türbe ziyaretlerine olumsuz bakılabilmektedir. Tarihi ya da menkıbevi kişiliği bilinen zatların mekanları ziyaret edilirken halk burada yatan zatların Allah'ın sevgili kulları olması sebebiyle onların manevi büyüklüklerinden hareketle dilek ve

ihtiyaçlarını öncelikle Allah'tan beklemektedirler. Yörede “Önce Allah, sonra Pir Beket” sözünün altındaki mana da budur.

Mangıstav eyaletinde atalar kütlü ile ilgili halk inançları şu şekildedir:

- Cuma günleri, ölen kişilerin geride bıraktıklarından sadaka veya dua beklediğine inanılır (KK8, KK10, KK15);
- Ata ruhlarının günlük yaşamda kendilerini etkileyebileceğine bu sebeple bu ruhların iyilikleri cezbedeceğine, kötülükleri de giderebileceklerine inanılır (KK7, KK12, KK13);
- Beket Ata ruhunun yılan simgesinde olduğuna inanılır (KK16);
- Türbe ziyaretinin perşembe ve cuma günleri yapılması gerektiğine inanılır (KK2, KK3);
- Gece ıssız yerde kalan yolcunun mezarlığın yakınlarında geceyi geçirmesi gerekir. Ata ruhlarının o yolcuyu koruyacağına inanılır (KK7, KK15, KK10).
- Ruhlara yapılan yedi şelpek, dua okumadan yenirse sevabının olmayacağına inanılır (KK1, KK6, KK13).

Korunma ve sakinme kaynaklı bu ritüeller, dinin hükümlerine ve değer yargılarına göre kurban kesip paylaşmak, adakta bulunarak muhtaç birinin sıkıntısını gidermek, toplumun değer yargılarının aktarmak şeklinde sürdürülmektedir.

2. Cin İle İlgili Halk inançları

Kazak folklorunda demonolojik karakterlerden biri olan cin, insanların göremeyeceği ama var olduğuna inanılan varlıklardır. Cinlerin, genelde kam, baksı ve şamanlara yardım ettiğine inanılır. Bu ruhani şahsiyetlerin cinleri hem çağırabileceğine hem de uzaklaştırabileceğine inanılır. Her kamın, baksının ve şamanın kendisine yardım eden, gerekli bilgileri öğrenmesini sağlayan veya olağanüstü hareketleri yapmasına neden olan bir cini olduğuna ve onun çeşitli kuş, hayvan tiplerine büründüğüne inanılmaktadır. Kazak toplumunda cin, “cin-peri”, “cin-şeytan”, “cin-cıdır” kavramlarıyla da karşılanmaktadır. Cin, Arapça bir kelime olup “örttü, gizledi ve gölgeledi” anlamına gelen “cenne” fiilinden türetilmiştir (Kılavuz, 2006, s.334). Olağanüstü özellik taşıyan bu varlıklar halk tasavvurunda birbirine benzetile ve birbirinin yerine edebi metinlerde kullanılsa da bu varlıklar birbirinden ayrı yaratıklardır. Kazak Türkleri arasında bu varlıkların genel adı cindir. Cinler, insanlar gibi Allah'ın emir ve yasaklarına uyup insanlar gibi bedeni olmasa da şuur ve iradeye sahip varlıklardır. Cinlerin peygamber, evliya gibi kişilere hizmet edeceğine inanılır. Hatta Davud

Peygamberin (a.s.) oğlu Süleyman (a.s.) Peygamberin cin ve perilere hükmettiği halk edebiyatı metinlerinde ve dinî terminolojide yer almaktadır (ed. Äzibeyeva, 2004, s. 317). Mangıstav bölgesinde cinler, “Ak cinler” ve “Kara cinler” ya da “Müslüman cinler” ve “Kâfir cinler” şeklinde sınıflandırılır. “Müslüman olan cinlerin insanlara zarar vermeyeceğine, müslüman olmayan kara cinlerin ise şeytanla birlik olup insanoğluna zarar vermeye çalıştığına ve insanları doğru yoldan döndürmeyi amaç edindiklerine inanılmaktadır. Kazak Türklerinde cinlerin daha çok insanlara zarar veren türleri hakkında memoratlar anlatılmaktadır. Büyükler, cinlerden gelebilecek herhangi bir tehlike ve zararı önlemek için küçükleri sürekli uyarma gereksiniminde bulunurlar. Mangıstav Kazakları cinin tehlikeli yaratık olduğuna ve adı anılırsa insana musallat olacağına inanarak cinlerden bahsedilirken “üç harf”, “üç harfli” veya “göze görünmeyen üç harfliiler” şeklinde örtmeceler kullanmaktadırlar. Kuran-ı Kerim’e göre cinler, ışık ile ateş karışımından yaratılmış, insanın derisinden bile geçebilen, ölümlü, iman etmekle yükümlü, insana saygı göstermesi gereken istedikleri zaman görünme özelliğine sahip varlıklardır (Beyaz, 2018, s. 39). Halk tasavvurunda Yaratıcı’nın insanı gündüz çalışması, gece ise dinlenmesi için yarattığına inanılır. Gecenin karanlığı, bilinmezliği ve korkutuculuğu temsil etmesi nedeniyle geceyle ilgili olumsuz inanışlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de cinlerin gündüz dinlenip gece hayatlarına devam ettiği inancıdır (KK2, KK8). Gece mecbur kalmadıkça dışarı çıkılmaması, akşam namazından sonra dışarıda özellikle kadınların baş örtüsüz dolaşmaması, gözle görülmeyen bu varlıkların insanlara zarar gelebileceğine inanılması, gece ev süpürülmemesi, gece aynaya bakılmaması gibi inançlar yörede yaygındır (KK2, KK6, KK8, KK9). İnsanlarla birlikte yaşadığına inanılan bu varlıkların belli mekânları mesken tuttıklarına inanılır. Müslüman cinlerin dağ, yüksek tepelerde açık bozkırlarda; müslüman olmayanların ise kıyıda köşede, çıkmaz sokaklarda, yol kenarında, terk edilmiş evlerde yaşadıklarına inanılır. Kutsal varlıklara saygı ve korkunun sonucunda bu varlıklardan korunmak için belli zamansal ve mekânsal kısıtlamalara uyulması gerekir. Bu sebeple insan geceleyin bozkırda, kimsesiz yerlerde kalırsa açık alanlara veya yüksek mekanlara çıkması gerekmektedir. Bölgede saha çalışmasında kaynak kişilerden derlenen memoratlar şu şekildedir: Begdullayeva Lidiya’nın aktardıklarına göre kocası tarlada inek otlarken terk edilmiş evin içinde 5 veya 6 tane mavi elbiseli kadın suretinde varlığın evin ortasında, kendi aralarında dans edip şarkı söylediklerine şahit olduğunu aktarmıştır (KK4). Bospayeva Bagila, bundan seneler önce araba ile yaptıkları şehirlerarası yolculuk sırasında gece saatlerinde ıssız yerden geçiş yaparken bu varlıkların onlara musallat olduğunu, yan taraftan arabanın camını kırmaya çalıştıklarını, araç şoförünün yönlendirmesiyle tüm yolcular

dışarı bakmaksızın içinden bildikleri duaları, sureleri okumaya devam ettikleri ve bir süre sonra bu varlıkların ortadan kaybolduklarını ifade edilmiştir (KK6). Bu memoralardan hareketle Kazak inanç sistemi içerisinde bu varlıklara inanıldığını, bunlardan korunma, kaçınmak ve kurtulmak için bazı ritüellere başvurulduğunu söyleyebiliriz. Bu varlıkların fiziksel olarak tasvirinde uzun tırnaklı ve saçlı olarak anlatılması halk tasavvurunda saç ve tırnaklarla ilgili inanç yumağının oluşmasını sağlamıştır. Kazak Türkleri kesilen tırnak ile saçları dışarıya veya çöpe atmayıp onun yere gömülmesi gerektiğine inanılır. Çünkü tırnak ile saç cin-perinin en sevdiği azığıdır (KK1, KK2, KK3, KK5, KK8, KK9, KK11). Kazaklar tarafından çok dikkat edilen diğer bir ikaz da çamaşır yıkanılan suyun evin önüne yani insan ayağının basacağı yerlere dökülmemesidir. Akşam vakti yakinken cin ve perilerin batıdan doğuya doğru göç ederken çamaşır yıkanan sudan içip güç topladıklarına inanılır (Bopayulı vd., 2017, s. 112). Mangıstav bölgesinde cin-peri ile ilgili anlatıların günümüzde de anlatılmaya devam etmesi, iyi ve kötü olarak ayrılan bu varlıklardan korunmaya yönelik pratiklere başvurulduğunu söyleyebiliriz.

Mangıstav eyaletinde cin ile ilgili halk inançları şu şekildedir:

- Bebek beşiği gün batımından sonra dışarıda bırakılmamalı, cinlerin (veya şeytanların) beşiğe yatacağına ve beşikte yatan bebeğe zarar geleceğine inanılır (KK1, KK2, KK5, KK8);
- Kadınların kullandığı baş örtüleri çöpe atılmamalı, cin-perilerin koklayacağına inanılır (KK2, KK4, KK12);
- Beşikte yatan bebek evde yalnız başına kalmamalı, cin-perilerin onu kaçırıp yerine kendilerinin hasta çocuklarını bırakacağına inanılır (KK2, KK4, KK7, KK8);
- Çocuğun yıkanan kıyafetleri gece dışarıda bırakılmamalı, cinlerin çocuk giysilerine düşkün olduğuna inanılır (KK2, KK3, KK4, KK5, KK6);
- İnsan zorunlu kalmadığı sürece kimsesiz yerlerde, yol kenarında gecelememeli, cinlerin zarar vereceğine, korkutacağına inanılır (KK3, KK4, KK6, KK10);
- İnsanoğlu çöplere veya küle abdestini yapmamalı, eğer yasağı ihlal ederse kişinin kısır olacağına ve çocuksuz kalacağına inanılır (KK8, KK9, KK11, KK14);
- Ayak yolundayken konuşulmamalı, konuşulursa ağızdan cin gireceğine inanılır (KK1, KK2, KK4, KK6, KK10);
- Esnerken ve gülerken ağız elle kapatılmalı, insan bedenine açılan ağızdan cin gireceğine inanılır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK6, KK10, KK11);

KAZAK HALK İNANCINDA ATALAR KÜLTÜ, CİN, ŞEYTan VE MELEK (MANGİSTAV EYALETİ ÖRNEĞİ)

- Bozkırda veya tarlada otlayan atların yelelerini şeytanın taradığına inanılır (KK6, KK10);
- Parmak kütletilmemeli, şeytanların bu şekilde ibadet ettiği veya onlara ait davranış biçimi olduğuna inanılır (KK9, KK10, KK11);
- Gece bozkırda veya tarlada kalan büyük baş hayvanlara kırbaçla birkaç kez vurulmalı, geceleyin onların üzerine cinlerin bindiğine ve dokunduğuna inanılır (KK1, KK2, KK10);
- Kartal beslenen eve cinin (şeytanın) yaklaşamayacağına, kartalın kokusunu aldıkları anda kaçacaklarına inanılır (KK5, KK7, KK8, KK10);

Mangıstav bölgesi sözlü kültüründe bu varlıklarla ilgili anlatıların ve pratiklerin benzerlerinin Türk dünyasının tamamında var olduğunu söyleyebiliriz. Topluma atlarının mirası olarak gelen bu davranış biçimleri toplumun değer yargılarını koruma ve kültürel aktarımı sağlamaktadır.

3. Şeytan İle İlgili Halk İnançları

Kazak toplumunda cin ile şeytan bazen aynı anlama kullanılmaktadır. Şeytanların en büyüğüne de İblis (Kazakça İbilis) adı verilmektedir. İblis, yani şeytan, ateşten yaratılmış ve Tanrı'ya isyan etmiş insanları yoldan çıkararak varlıktır (Karakurt, 2011: 90). Kazak halkı Şeytan'ın insanoğlunu doğru yoldan döndürmeye, kendine zarar vermeye çalıştığı için onun zararından kurtulmak, önlemek için türlü yollara başvurur. Şeytandan korunmak için öncelikle dini uygulamalar yapılır. Hz. Peygamber (SAV) sürekli abdest alarak temiz olmayı nasihat etmiştir. Zira abdesti olmayan kişinin etrafına cin-peri, şeytanın toplanacağına inanılmaktadır (KK10, KK11, KK13, KK15). Büyüklerimiz çocuklara küçüklükten beri yıkanan ellerin silkelenmemesi gerektiğini sürekli hatırlatma gereksinimi duymuştur. Bunun sebebi ise silkelenen her su damlasının şeytanın çocuklarına yarar sağlayacağına inanılmasıdır (KK6, KK7, KK11). Akşam ezanına doğru yaklaşan saatler içerisinde Kazak Türkleri, yaptığı işlerde titiz ve dikkatli olmaya çalışırlar. Bu saatlerin şeytanın yeryüzüne yayılacağı vakti olduğuna inanılarak yatılmaması, çocukların o saatlerde dışarıda tutulmaması, kadınlar da dışarıda başörtüsüz gezmemesi gerektiğine inanılır. Sürekli evde Kuran sureleri okunup Allah'a "Şeytanın zararından koru!" diye dua edilerek şeytandan korunacağına inanılır. Kazaklardan geçmişten bugüne kadar kötülükten korunma yöntemlerinden bir tanesi de ardıç veya üzerlik (adiraspan) otunu yakarak dumanıyla tütsülenektir. Yeni doğan çocuk beşiğe yatırılmadan önce beşiğin sık sık tütsülenmesi gerekir. Bu şekilde şeytanın kötülüklerinden korunmuş olacağına inanılır (KK4, KK7, KK11)

Mangıstav eyaletinde şeytan ile ilgili halk inançları şu şekildedir:

- Bebek beşiğinin baş ucuna bıçak veya kamçı konulursa şeytanın bebeğe zarar veremeyeceğine inanılır (KK3, KK5, KK11);
- Sabah kalktıktan sonra yatak toparlanmalı yoksa yatağın içine şeytanın girip yatacağına inanılır (KK2, KK6, KK7, KK11, KK12, KK16);
- Çatlamış kâse veya tabaklardan içecek içilmemeli, yemek yenmemeli, çatlak olan şeylerden sadece şeytanın yiyeceğine inanılır (KK3, KK5, KK7, KK8, KK11);
- Çatlak tabak konulan sofrada şeytanın da oturacağına inanılır (KK6, KK7, KK8, KK9);
- Bardaktan içilen içecekler ziyan edilip dökülmemelidir. Aynı zamanda dökülen içeceğin bardağın dibinde kalan kısmı da içilmemeli. Bunun nedeni bu rızkın şeytana ait olduğuna inanılır (KK1, KK2, KK4, KK6, KK8, KK9);
- Gün batımından sonra ahırın kapısı açık kalmamalı, ahıra şeytan gireceğine inanılır (KK10, KK11, KK15);
- Evin içerisinde veya herhangi bir ortamda ıslık çalınırsa, oraya şeytanın koşarak geleceğine inanılır (KK2, KK3, KK8, KK10);
- Koyun küp şeker verilerek çağırılmaz, oraya şeytanın da koşarak geleceğine inanılır (KK3, KK4, KK5, KK9).
- Namaz kıldıktan sonra seccadenin üst köşesi içeriye doğru katlanmalı, katlanmazsa üzerinde şeytanın oyun oynayacağına inanılır (KK2, KK3, KK5, KK7, KK8);
- Köpek, gök yüzüne bakarak ulursa onun gök yüzünden inmek üzere olan şeytanı gördüğüne ve şeytanın ondan korkup inemeyeceğine inanılır (KK1, KK5);
- Eşek anırırsa onun şeytanı gördüğüne inanılır (KK1, KK5);
- Bozkırda veya dışarıda bir yılan kıvrılmadan düz ve hızlı hareket ederse onun yılan değil şeytan olduğuna inanılır (KK10);
- Şeytanın kırbaçtan (kamçı) korktuğuna inanılır (KK10);
- Gece ağzı açık kalan tabağı şeytanın yalayacağına inanılır (KK1, KK2, KK4, KK7, KK10)

İslamiyet öncesi inanç sisteminde Erlik'e karşılık gelen eylemler İslamiyet'le birlikte şeytana yüklenmiş, bu varlığın insanlara ve hayvanlara zarar vereceğine inanılmıştır. Bu nedenle, kültürel bellekte kendisine yer bulan simgesel varlıklardan da faydalanılarak şeytanın olumsuzluklarından korunmak istenmiştir.

4. Melek İle ilgili Halk İnançları

Melek (perişte), Tanrı tarafından belli bir görevi yerine getirmek amacıyla yaratılan, günahsız yaratıklardır (Karakurt, 2011: 90). Kazak dilinde “periştedey pak” deyimini melek gibi günahsız anlamına gelmektedir.

Melekler, Kazak Türkleri için onlara iyilik eden yardımcı unsurlar olarak tasavvur edilir. Bu sebeple yeni doğan bebekler, meleklerle benzetilir. Dört büyük meleklerle iman etmenin yanında her insanoğlunun sağında ve solunda melekleri olduğuna da inanılmaktadır. Temel görevi Allah'a ibadet etmek olan meleklerin diğer bir görevi de insanları korumak ve onlara yardım etmektir. Bütün Kazak diyarında olduğu gibi Mangıstav eyaletinde de meleklerle saygı duyulur ve var olduğuna inanılır. Küçük çocuk herhangi bir kötülükten veya kazadan sağ kalırsa “periştesi kaktı” yani “melekler korudu” diye sevinilir. Ayrıca yeni doğan bebeklerin sabah yüzlerinin bebekler tarafından yıkanıldığına inanılmaktadır (KK5, KK8). Yörede gün doğumuna ve gün batımına yakın yatmak ve uyumak hoş karşılanmaz. Halk arasındaki inanışa göre Allah'ın rızık dağıtan Ruzan isimli meleği sabahın erken saatlerinde ve akşam yeryüzüne iner ve ayakta olan insanlara rızık dağıtır. Gün batımında uyuyanları ölümler listesine ekleyerek rızıkını azaltırmış (Bopayulı vd., 2017, s. 111). Mangıstav bölgesinde şeytanın zıttı bir anlam yüklenen melekler olumlu özellikleriyle halk inanç sisteminde kendisine yer bulmaktadır.

Mangıstav eyaletinde meleklerle ilgili halk inançları şu şekildedir:

- Sabahın erken saatlerinde horoz öterse gökyüzünden yere doğru inen meleği gördüğüne inanılır (KK4, KK6, KK10);
- Meleklerin kılık değiştirebileceğine inanılır ve eve yılan girerse onun melek olabilme ihtimali düşünülerek zarar verilmemeli, öldürülmemeli ve başına süt dökerek dışarı çıkartılmalıdır (KK1, KK7, KK10);
- Her kurulan sofranın etrafında meleklerin de oturacağına inanılır ve sofrada oturanların iyi şeylerden konuşmaları istenir (KK6, KK8, KK9, KK11, KK12, KK13, KK15).
- Sofra başında kavga edilirse veya sofraya sert bir şekilde vurulursa etrafında oturan meleklerin kaçacağına böylece evin rızıkının azalacağına inanılır (KK6, KK8, KK9, KK11, KK13, KK14, KK16);
- Evin içinde köpek beslenirse o eve meleklerin girmeyeceğine inanılır (KK3, KK4, KK6, KK11).

Kazak kültüründe gözle görülemeyen fakat gerçek olduklarına inanılan melekler, insanların doğru yolu bulabilmesinde önemli rol üstlenen varlıklar olarak tasavvur edilir.

Sonuç

Köklü bir tarihi olan Kazak topraklarında zengin sözlü kültür geleneği bulunmaktadır. Halk arasında bu geleneğin ana kaynağı olan kişilerden değerli bilgileri toplamak, bunları yazıya geçirmek son derece

önemlidir. Halk tarafından icra edilen bu sözlü kültür ürünleri gelecek kuşaklara aktarımında delil ve belge niteliği taşımaktadırlar. İslamiyet öncesi Şamanizm inancına sahip olan Türklerde, şamanların bazı varlıklarla iletişime geçerek onlardan yardım aldıklarına inanılmaktadır. Günümüzde de bu inancı, emşi, baksı, sınıkçı olarak bilinen kişilerin devam ettirmektedirler. Atalar kültü ve melekler ile ilgili inanışların derlenmesi esnasında kaynak kişilerin rahat ve kolay bilgi verirken cin ve şeytan konusunda konuşmak istemedikleri saptanmıştır. Kaynak kişiden bilgi derleyebilmek için öncelikle konuyla ilgili örnekler verilmesinin ardından kaynak kişiler cin ve şeytan hakkında bilgiler aktarmışlardır. Bu tür bilgiler halk arasında daha çok yaşça büyük kişiler ve din adamlarından elde edilebilmiştir. Hem Mangıstav hem de bütün Kazak halkı için kutsallığı ve manevi değeri yüksek olan birçok evliyanın mezarı ve var olan yeraltı mescidleri kültürel belleğin mekanları olarak algılandığı için bugün koruma altına alınmıştır. Ata-Baba kültürünün Kazak toplumuna olan etkisi, türbe ziyaretleri ve uygulamalarından anlaşılmaktadır. Ata ruhlarının geride kalanların hayatlarını etkileyeceğine inanılmakta bu sebeple korunma ve saygı göstermeye dayalı kurban kesmek, sadaka vermek, Kuran okutmak başta olmak üzere çeşitli ritüeller sergilenmektedir. Olağanüstü varlıklardan cin ve şeytana olumsuz eylemler yüklenirken meleklerle olumlu eylemler yüklenmiştir. Halk inançları bu olağanüstü varlıklara karşı insanları uyarmaktadır. Halkın değerli hazinelerinden biri olan, soyun başladığı zamandan bugüne kadar ulaşmış halk inançlarını derlemek, toplamak ve elimizde olan bu değerli hazineyi bir sonraki kuşağa aktarmak büyük sorumluluk gerektiren önemli görevdir.

Kaynakça

- Anonim (1997). *Mangıstav Ansiklopedisi içinde*. Almatı: Atamura Yayınları. s.384.
- Azibayeva, B. (ed.) (2004). *Babalar Sözi*: Jüz Tomdık C.2, Astana: Foliant Yayıncılık.
- Beyaz, D. (2018). *Türk Halk Kültüründe Cinler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Bopayulı, B., & Kerimbay, S., Tölegen, M., vd. (2017). *Salt-dastır söyleydi. Otbası hrestomatiyası*. Almatı: Orhon Yayınevi.
- Boratav, P.N. (1969). *100 Soruda Halk Bilimi*. Ankara: Gerçek Yayınları.
- Ekici, M. (2004). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Eren, M. (2013). "Halk İnancı" Kavramının Sınırları ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies Dergisi*, (8/13), 857–865.

- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*. Türkiye.
- Kaskabasov, S. (2009). *Oyörıs*. Almatı: Jibek Joluv Yayıncılık.
- Kondıbay, S. (2010) *Tandamalı Makalalar*. Almatı: Arıs Yayıncılık.
- Kosbarmak, R. (2015). *Beket Ata*. Almatı: "İnrorm-M" Yayınevi.
- Kozgambayeva, G., & Yegizbaeva, M., A. (2021). Kazak Türklerinde "Yedi Ata" Kavramı ve Yedi Kuşağa Kadar Evliliğin Yasaklanması Geleneği. *Milli Folklor Dergisi* 17(129), 45-57.
- Kultanulu, A. (ed.). *Beket-Ata*. Almatı: Arıs Yayıncılık.
- Mankeeva, J., & Bizakov S., Jünisbek, Ä. (ed.) (2011). *Kazak Adebı Tılinin Sözdıgi* (C. 11, s. 752). Almatı.
- Malbakov, M., Ongarbayeva, N., Üderbaev, A. (ed.) (2011). *Kazak Adebı Tılinin Sözdıgi* (C. 10, s. 752). Almatı.
- Sakhi, Z., & Selçuk H. (2022). Güney Kazakistan Sosyal Hayatında Türbeler ve Türbelerde Yapılan Ziyaretler. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velı Araştırma Dergisi* (103), 206–225.
- Sezgin, A. (1998). Eren ve Evliya Kavramının Dini Tarihi Folklorik İzahı ve Eren İnancı Üzerine Düşünceler: I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi.(ss.457-468. Ankara: *Ervak Yayınları*.
- Shadkam, Z., & Sultanbek, K. (2022). Yesevılık Şeyhlerinden Hubbi Kıssasının Kazakistan Nüshası. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velı Araştırma Dergisi* (104), 1-14.
- Vali, N., & Kurmanbayulı Ş., Malbakov, M. (ed.) (2013). *Kazak Sözdıgi* (Kazak Tılinin Bir Tomdık Ülken Tüsındırme Sözdıgi). (s. 1488). Almatı: Dävır Yayıncılık.

Kaynak kişiler:

- KK1 – Atravova Ajarhan, 1946, Janaözen ili, ilkokul mezunu;
- KK2 – Atravova Altınay, 1955, Janaözen ilçesi, ortaokul mezunu;
- KK3 – Aliyeva Lazzat, 1980, Janaözen ili, üniversite mezunu;
- KK4 – Begdullayeva Lidiya, 1965, Janaözen ili, üniversite mezunu;
- KK5 – Boranova Aysuluv, 1972, Aktav ili, üniversite mezunu;
- KK6 – Bospayeva Bagıla, 1983, Janaözen ili, ortaokul mezunu;
- KK7 – İsmagulova Fatıma, 1964, Aktav ili, enstitü mezunu;
- KK8 – Jusıpbekova Aygerim, 1991, Mangıstav ilçesi, üniversite mezunu.
- KK9 – Kırıkbayeva Tursın, 1948, Mangıstav ilçesi, ilkokul mezunu;
- KK10 – Kerimkulova Venere, 1988, Janaözen ili, üniversite mezunu
- KK11 – Mergenov Sarsenbay, 1950, Aktav ili, ortaokul mezunu;
- KK11 – Nogaybayeva Raya, 1991, Janaözen ili, üniversite mezunu
- KK12 – Serikbayeva Aknayan, 1969, Mangıstav ilçesi, orta okul mezunu;
- KK13 – Smagulova Marjan, 1974, Janaözen ili, üniversite mezunu;

KK14 – Urakova Aliya, 1946, Kurik ilçesi, ortaokul mezunu;
KK15 – Üsen Madina, 1990, Janaözen ili üniversite mezunu;
KK16 – Yesengaliyeva Aidana, 1990, Aktav ili, üniversite mezunu.

Аңдатпа: Халықтық наным-сенімдер – адамдардың өмірге келген сәтінен бастап орныққан және ұлттық мәдениетті қалыптастыруға мүмкіндік беретін әлеуметтік болжамдар. Қазақ халқының рухани мұрасында ежелден ұлттық болмыспен біте қайнасып келе жатқан көшпелі тұрмысқа сай қалыптасқан шамандық сенімнен нәр алған халықтық наным-сенімдердің күнделікті өмірде алатын орны ерекше. Қазақтың халықтық наным-сенімдері мен әдет-ғұрыптары өмірдің әр кезеңінде, әсіресе өмірдің өтпелі кезеңдерінде өзінің бар екендігін көрсетеді. Қазақ халқы осы халықтық наным-сенімдердің тәрбиелік қызметін ұрпақ тәрбиесінде өте тиімді пайдаланған. Бұл мақалада Қазақстанның оңтүстік-батысында Каспий теңізінің жағасында орналасқан Маңғыстау облысындағы салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары бұзылмаған халықтық наным-сенімдер ата-бабалар культі, жын-шайтандар, әсіресе алға қойылған сенім құрылымдары төңірегінде түсіндіріледі. жындар мен періштелер сияқты жаратылыстардың айналасында. Қоғамның көшбасшысы ретінде қабылданған тұлғалар қайтыс болғаннан кейін де қоғамды қорғайды деп саналады. Бұл сенімдердің негізі – ерекше жаратылыстарға құрмет көрсету және олардан қорғану мақсаты. Бұл зерттеуде Маңғыстау облысында сақталған халық нанымдары жинақталып, әдебиеттерге шолу жасау және далалық жұмыста сұхбат алу әдісі арқылы талдау жасалды. Сонымен қатар, түрік мәдени атласына үлес қосу және қазақтың халық наным-сенімдері мен Анадолы түркі дәстүрлері арасында жүргізілетін салыстырмалы зерттеулерге үлес қосу әрекеті жасалды.

(Ердал АДАЙ, Дина ӘБДІҒАЛИЕВА. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ НАНЫМДАРЫНДАҒЫ АТА-БАБА КУЛЬТІ, ЖЫН, ШАЙТАН ЖӘНЕ ПЕРІШТЕ (МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША))

Аннотация: Народные верования представляют собой социокультурные установки, укоренившиеся в коллективном сознании с момента зарождения общества и способствующие формированию национальной культуры. В контексте духовного наследия казахского народа особое влияние на повседневную жизнь оказывают народные верования, отражающие

KAZAK HALK İNANCINDA ATALAR KÜLTÜ, CİN, ŞEYTan VE MELEK (MANGİSTAV EYALETİ ÖRNEĞİ)

шаманистические убеждения, внедренные в соответствии с историческим контекстом кочевого образа жизни, переплетенного с национальной идентичностью с древности. Народные верования и ритуалы в культуре Казахстана заметны на каждом этапе человеческой жизни, особенно в периоды переходов. Изучение казахских народных верований и их роли в образовании поколений раскрывает эффективное использование этих установок в воспитательных целях. Данная статья посвящена анализу народных верований в Мангыстауской области, находящейся на юго-западе Казахстана, на берегу Каспийского моря, где традиции и обычаи сохраняются в непрерывной форме. В фокусе исследования находятся аспекты культа предков, демонических существ, а также структуры верований, связанных с джиннами и ангелами. Центральным моментом является убеждение в том, что личности, признанные лидерами общества, продолжают защищать общество даже после своей смерти. Основная мотивация данных верований заключается в почитании необычных существ и стремлении обеспечить защиту от них. Проведенное исследование включает сбор и анализ народных верований Мангыстау, осуществленный путем обзора литературных источников и проведения местных интервью. Кроме того, предпринята попытка внести вклад в атлас тюркской культуры и провести сравнительный анализ между казахскими народными верованиями и культурой Анатолии.

Ключевые слова: Народные верования, дух, джинн, дьявол, ангел

(Eрдал АДАЙ, Дина АБДИГАЛИЕВА. КУЛЬТ ПРЕДКОВ, ДЖИННА, ДЬЯВОЛА И АНГЕЛА В КАЗАХСКИХ НАРОДНЫХ ВЕРОВАНИЯХ (на примере Мангыстауской области))

Yazar Katkı Oranı (Author Contributions): Erdal ADAY (%50), Dina ABDYGALİYEVA (%50)

Yazarların Etik Sorumlulukları (Ethical Responsibilities of Authors): Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest): Çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

İntihal Denetimi (Plagiarism Checking): Bu çalışma intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.
